

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Paradijs

Reisbureaus adverteren met 'paradijselijke' eilanden en stranden. Hoe komen ze daarbij? Ligt het paradijs op aarde? Ja, etymologisch gezien wel: in Perzië om precies te zijn, het huidige Iran.

Park

Perzische edelen legden fraaie parken aan, die in het Oudperzisch de naam *paridaida* hadden, wat stond voor 'lusthof, wildpark', en eigenlijk 'het ommuurde', want het woord is een samenstelling van *paira* ('omheen') en *daēz* ('bouwen'). In de vijfde eeuw voor Christus duidde de Griekse historicus Xenophon de parken van de Perzische koningen aan als *paradeisos*. Een paar eeuwen later gebruikten de vertalers van de Septuagint, de eerste Griekse vertaling van het Oude Testament, dit Perzische leenwoord ter vertaling van het Hebreeuwse *gan eden* ('hof van Eden'). *Paradeisos* kreeg zo de betekenis 'aards paradijs'.

In het Nieuwe Testament komt *paradeisos* ook voor als aanduiding van het hémelse hiernamaals. De woorden van Jezus aan het kruis luiden, in de oudste Nederlandse vertaling van het Nieuwe Testament direct uit het Grieks (1556): "Amen ick zeg dy: Huyden [= vandaag] zalt du by my in dem paradijze zijn."

Het Latijn nam het Griekse woord over. Kerkvader Augustinus (354-430) gebruikte *paradisus* ook

figuurlijk voor 'plek van geestelijk geluk'. Via bijbelvertalingen werd het woord in de moderne talen, waaronder het Nederlands, in al zijn betekenissen overgenomen. Zo spreekt rond 1540 de orthodox-katholieke dichteres Anna Bijns van een "clooster, welc een eertsch paradys es". Vanaf de zeventiende eeuw ging men *paradijselijk*, net als *hemels*, *goddelijk* en *zalig*, ook in een meer wereldse zin gebruiken. Vooral in de twintigste eeuw raakte dit figuurlijke gebruik ingeburgerd. In *De Tijd* van 16 maart 1928 wordt gesteld dat "de vroeger zoo mistroostige toestand van een eenzamen dorpsarts thans, dank zij een goede auto- en huisverlichting, dank zij de radio enz. enz. min of meer paradijselijk kan worden."

Paradijsvogel

Gaandeweg werden er steeds meer zaken vernoemd naar het paradijs. Bij de 'paradijsappel' ligt dat nogal voor de hand: het is een prachtige appel, waarin Eva graag haar tanden zou hebben gezet. In de zeventiende eeuw, toen flora en fauna van nieuw ontdekte continenten bekend raakten, werd *paradijs* een populair voorvoegsel in namen van planten en dieren. Zo kreeg de tomaat, die vanuit Amerika werd aangevoerd, ook de naam *paradijsappel* – in dialecten is die nog altijd bekend. Ook diverse andere planten werden vanwege hun voortreffelijke kwaliteiten van dit voorvoegsel voorzien: *paradijshout*, *-noot* en *-laurier*.

Het vaakst komt *paradijs* voor in vogelnamen, denk aan *paradijs-ekster*, *-hop*, *-kraan*, *-mus*, *-raaf* en *-weeuwte*. Het oudst is *paradijsvogel*. De herkomst van deze benaming voor een familie van tropische zangvogels wordt verklaard door de koopman-ontdekkingsreiziger Jan Huyghen van Linschoten. In zijn *Itinerarium, ofte Schipvaart naer Oost ofte Portugaels Indien* (1595) schrijft hij over de vogels van de Molukken: "die (...) werden van ons

ghenoemt Paradijs Voghelen, om die schoonheyt van hare pluymen, welcke alle ander veren te boven gaen". De naam is dus ingegeven door de fraaie verendos. Hij komt eerder in het Latijn voor, en is overgenomen in veel Europese talen.

Volgens een oud volksgeloof bleef de paradijsvogel op de Molukse eilanden altijd in de lucht en leefde hij ook alleen van de lucht; dit wordt al vermeld in 1693. Het verklaart uitdrukkingen als 'Hij zal wel gedwongen zijn, zijn middagmaal met de paradijsvogels te houden' ('Hij zal wel moeten vasten'), en 'Hij leeft op zijn paradijsvogels' ('Hij is heel karig met eten en drank').

Poptempel

Maar ook op een heel ander gebied dook *paradijs* op. Bijvoorbeeld in de naam van de Amsterdamse 'poptempel' Paradiso. Die naam stamt uit 1967. Hippiërs hadden in oktober van dat jaar een leegstaand gebouw gekraakt en gingen met de gemeente in overleg over de oprichting van een eigen "klup". Daarvoor hadden ze al een naam bedacht, met een knipoog naar de dertiende-eeuwse *Divina Commedia* van de Florentijnse dichter Dante Alighieri: in het derde boek, met de titel *Paradiso*, beschrijft Dante het hemelse paradijs als een reeks van negen concentrische sferen die de aarde omringen.

Op 30 maart 1968 mocht "Cosmisch Ontspanningscentrum Paradiso" zijn deuren openen. De naam Melkweg voor het jongeren-centrum dat enkele jaren later in een voormalige melkfabriek aan de hoofdstedelijke Lijnbaansgracht werd geopend, ligt eveneens in deze 'kosmische' lijn. Kennelijk wisten de Amsterdamse hippies niet dat Paradiso al de merknaam was van een vouwcaravan die in 1964 door een Apeldoorns bedrijf met groot succes op de markt was gebracht. Het paradijs kon verrassend nabij zijn. <

Paradiso.nl

Het woord *paradijs* zit ook in de naam van de Amsterdamse poptempel Paradiso.